

«masovers»

entre l'espasa i la paret

**ESPECTACLE TEATRAL D'UN VIATGE A LA MEMÒRIA
D'UN TEMPS I UN TERRITORI**

Guia DIDÀCTICA

Anna M. Gascón i Peña
*professora de secundària
especialitzada en teatre i educació*

annagasconp@gmail.com

Aquesta guia és un instrument de treball destinat a professorat i alumnat amb la finalitat d'orientar-lo per tal que l'experiència teatral siga ben enriquidora. Pretén establir un diàleg entre companyia, professorat i alumnat de manera que la comprensió del l'espectacle siga integradora, creativa...

No té un únic itinerari. És una proposta oberta per tal que cada grup, segons el nivell, els interessos, les necessitats o el temps que puga dedicar-li, decidisca el seu.

És un material acadèmic que ha tingut present les competències bàsiques, de manera que pot ser utilitzat pels professionals també per completar continguts del currículum de les diverses àrees acadèmiques com ara llengua i literatura, educació plàstica, educació física, geografia, història, ètica...

Les activitats proposades s'agrupen en dos moments: abans d'anar al teatre i després d'anar-hi. La primera part intenta motivar, crear expectatives al voltant d'algun dels elements presents a l'obra però també vol contextualitzar-la: pensem que quan més informació tenen els i les alumnes més profitosa és l'experiència. No hem volgut, però, desvetllar elements concrets del discurs teatral per tal de generar certa expectació. No volem fer "espòiler"!

La segona part se centra ja en l'espectacle i el llenguatge teatral, l'anàlisi de tema i personatges, l'estructura....

Endavant!

FITXA ARTÍSTICA

Idea, guio, text i realització: **VALENTÍ PIÑOT**
Direcció, guió i text, disseny espai escènic i llums: **JOAN FONT** (Comediants)
Música, efectes sonors i disseny escenografia: **PANCHI VIVÓ**
Regidoria i distribució, elaboració materials i vestuari: **MARISOL RENU**
Construcció escenografia: **ANNA DOBON**
Muntatge foto-vídeo, coordinació tècnica i logística: **JOAN RAGA**
Tècnic funció: **DAVID VILLASEÑOR**

VALENTÍ PIÑOT DUXANS

És fundador de la companyia **PIMPINELLES-teatre** (1978), especialitzada en la creació i producció d'espectacles per a públic familiar. L'any 1984 va dissenyar i organitzar la primera Campanya de Teatre a l'Escola a la província de Castelló, pionera en tota la comunitat, amb l'espectacle **Puja't al carro**, una història del teatre a través del temps.

Ja com actor en solitari, ha produït els següents espectacles: **Dusan Gole**, espectacle sobre els crims de guerra. **Telmah, el llànties** basat en l'obra de William Shakespeare *Hamlet, príncep de Dinamarca*. **August, el teatre del teatre**, que ens parla del teatre dins del teatre...

Cal mencionar especialment dos dels espectacles que han donat la volta per la gran majoria de comunitats autònomes des de finals dels noranta: **Una classe amb don Abili** i **Tragèdies i komèdies de don Abili a l'Olimp**.

Des de la direcció escènica ha col·laborat en diferents muntatges i grups teatrals: codirecció de la Mostra de teatre RECLAM des de l'any 1994 fins al 1999; coordinació i assessoria de la campanya CAIXAESCENA els anys 2007 i 2008; direcció artística del Festival de l'Oralitat Castelló de la Plana 2005 al 2008.

Dins el món de la narració oral ha participat en diferents projectes i muntatges.

JOAN FONT PUJOL

Director-fundador de la companyia **COMEDIANTS** des de l'any 1971: l'any 2021 van celebrar 50 anys d'història. Ha representat més de quaranta espectacles teatrals pels cinc continents i ha visitat més de 50 països.

Director-creador de la **Fira de Teatre de Carrer de Tàrraga, 1982** i director de l'emblemàtic espectacle de foc: "**Dimonis**" (1981, a Venècia). Director de la **Cloenda dels Jocs Olímpics de Barcelona 92** i de la Cavalcada "**La Magia del Temps**" Expo'92 de Sevilla. A partir de l'any 1999 fins a l'actualitat ha creat i representat òperes per Espanya, Europa i Amèrica del Nord. És responsable de la creació del **Petit Liceu**, per a la representació d'òperes per a tots els públics.

Ha produït llibres, discos, cds, pel·lícules, exposicions... La darrera, el 2016: "**Comediants Inventors d'un nou llenguatge**" al Palau Robert de Barcelona, programes de televisió, objectes especials i pedagògics... Actualment treballa en la celebració del 50è aniversari de **COMEDIANTS**.

INTRODUCCIÓ PEDAGÒGICA

Un home, l'actor únic, ens dona la benvinguda a la visita al mas del Migdia i ens invita a passar a uns possibles compradors per veure'l. Puja a l'escenari, s'obri el teló i s'encenen els llums. I allí ho tenim tot: el mas, les muntanyes de la comarca, un poble atapeït de cases. I uns gossos que lladren. L'espectacle ha començat.

En Ramon, viudo, ens explica que ven el mas perquè ha de marxar a la ciutat per viure amb els fills. L'esperit dels temps, del progrés, diu. I, mentre mostra el mas, ens duu a fer una visita guiada per una forma de vida i un paisatge que van desapareixent.

I va contant petites anècdotes, microhistòries quotidianes. Històries que ens parlen de vida, d'alegries, d'il·lusió però també de tristeses, d'impotència i de por. Històries del masover del mas del Migdia que són les de moltes altres persones, perquè l'autor ha anat pels pobles de l'interior del nostre país: del Maestrat, dels Ports, de la Serra d'Espadà... Les ha escoltades, les ha escrites i les ha dotades d'una dramaturgia perquè no s'obliden, perquè no les oblidem. Entre l'abans i l'ara, l'espectacle avança:

- ✓ Hem perdut la clau! Si no la trobem estem perduts.
- ✓ La cova dels maquis. El pare ha enganyat la Guàrdia Civil.
- ✓ La Nit de Reis. Record d'un dels dies més bonics de la meua infantesa.
- ✓ La processó de la vergonya. L'escarment de dues veïnes del poble.
- ✓ Una venjança sense sentit. Set de sang, entre uns i altres.
- ✓ La festa de la matança. Una celebració que acaba com no hauria d'acabar.

«masovers» entre l'espasa i la paret, basada en fets reals, malgrat que no cita noms, ni llocs, ni dates concretes- vol ser una mirada i un record a una manera de vida que s'acaba. Un petit homenatge al món rural, a una gent que històricament ha estat deixada de la mà de Déu: els masovers. I és des d'aquesta perspectiva que es converteix en una obra necessària per completar l'educació de l'alumnat dels últims cursos de Primària, de Secundària i de Batxillerat.

El teatre, a més de ser una experiència estètica i vital, pretén "moure" el públic, emocionar-lo i fer-lo reflexionar. És, per tant, una eina formativa que permet practicar algunes de les competències clau com ara la lingüística, la ciutadana o la consciència i expressió artística. Amb «masovers» entre l'espasa i la paret, podreu

- ✓ analitzar de forma crítica alguns dels moments històrics del segle passat que han configurat part del nostre present i segurament del futur, com ara la postguerra en els territoris d'interior: la repressió, la prohibició de parlar valencià, la duresa de la vida als masos entre els maquis i la guàrdia civil, la fam...

- ✓ reflexionar amb l'alumnat per comprendre els processos geogràfics i culturals passats que ens han dut fins on som, amb el despoblament de les zones rurals, les transformacions en les relacions familiars, els canvis de vida que genera "el progrés" -com ara l'allau d'instal·lacions d'energies renovables en territoris d'alt valor ambiental.

I, a més a més, podreu ajudar-vos de l'obra per completar continguts curriculars de diverses matèries: evidentment, les lingüístiques, però també la Història i la Geografia, l'Educació plàstica, les Arts escèniques...

«masovers» entre l'espasa i la paret, permet entendre que la vida present només pot ser construïda des de les arrels. I les arrels dels nostres pobles i de les nostres ciutats estan en molts casos en els pobles d'interior des dels quals emigrà molta població cap a les ciutats. És per això que enriqueix l'alumnat, perquè els mostra un passat que només tenen esbossat en algun cas per algun familiar, però que desconeixen.

«masovers» entre l'espasa i la paret, amb un llenguatge clar, senzill, pot generar molts debats ètics sobre quin món estem construint. És una obra imprescindible.

Explora, analitza, crea, juga.
Us invitem a fer un viatge a la memòria d'un temps i d'un territori.

Abans d'anar al teatre

Comencem pel principi

Recordar -del llatí *re-* "tornar a" i de *cor-cordis*, "cor", seu de la memòria- és una característica important de l'ésser humà. Implica tenir alguna cosa present, fer-nos conscients de qui som i d'on venim. Ens permet tenir una identitat pròpia com a ésser humà. L'acte de recordar depèn de la memòria, la capacitat de la ment de conservar i evocar informacions del passat -idees, dades, coneixements- en el moment desitjat. I la memòria a vegades ens falla. Per no oblidar-nos de les coses que hem viscut fem fotos, escrivim un diari o gravem un vídeo... Tu què fas per no oblidar?

 Quin és el record més intens que tens de la teua infantesa? Com perceps aquell moment? On estaves? Com era? Amb qui estaves? Recordes quina roba portaves?

 Escriu un fragment de diari, una petita narració amb uns quants elements bàsics: què va passar, qui és el o la protagonista dels fets, on i quan van passar. També pots plantejar la raó per la qual penses que aquest episodi concret l'has de recordar.

Però tan important és la memòria -el record- per a les persones com per als pobles, per a les societats. I és des d'aquesta perspectiva col·lectiva que naix el concepte de *Memòria històrica* un concepte historiogràfic que designa l'esforç conscient dels grups humans per trobar-se amb el seu passat, per recuperar i restituir part d'eixa història que potser ha estat amagada, invisibilitzada o directament falsejada.

«masovers» entre l'espasa i la paret pretén recuperar part d'aquest passat a través dels records personals i fer un homenatge a persones que visqueren uns temps difícils en un espai concret, la zona de les comarques interiors de Castelló.

Ens acompanyeu?

L'obra que veureu està ubicada en unes comarques concretes del nostre territori. Volem que les conegueu un poc.

El País Valencià està distribuït en **comarques**, demarcacions territorials que tenen el seu antecedent en les divisions per *quarters* del l'antic Regne de València. Des de 1987 estan homologades 34 demarcacions territorials en les tres províncies.

1. Busqueu un mapa polític del País Valencià i observeu com es distribueixen les comarques. Quina és la vostra comarca?
2. Accediu al web de [mapes interactius. Comarques del PV](#) i jugueu a identificar les comarques.
3. Per últim, situeu en el mapa les comarques següents: Els Ports, Alt i Baix Maestrat i l'Alcalatén.

Els Ports i el Maestrat -Alt i Baix- són comarques del nord del País Valencià que agrupen una cinquantena de nuclis rurals. Són terres muntanyenques, amb boscos i paisatges espectaculars, que en cas del Baix Maestrat arriben fins a la mar. Les seues principals activitats econòmiques les constitueixen la ramaderia i l'agricultura, amb conreus de blat, creïlles, oliveres, raïm, ametlla... A la costa, hi ha conreus de secà i de regadiu -taronges, hortalisses i dacs- i també pesca. L'escassa industrialització va provocar un fort corrent migratori cap a les zones litorals a meitat del segle passat, per això actualment pateixen un greu problema de despoblament en les zones de l'interior.

Són comarques valencianoparlants.

Convent de Santa Maria de Benifassà

Mas a l'hivern

Fotografies: Agustí Hernández [Pobles valencians abandonats](#)

La població del territori es distribueix entre les persones que habiten al nucli urbà -el poble- i les que habiten els masos, menudes edificacions agràries -a vegades no tant- repartides pels termes rurals. Els habitants dels masos, els masovers i les masoveres, solien anar al poble a comprar o quan hi havia alguna festa.

[El mas de Racó, sota la mola de Garumba, està format per un conjunt d'edificacions totalment de pedra.](#)

Distància al poble: 2,80 km. Distància a peu: 1 hora.

Per a què us feu una idea, a la zona nord de Castelló hi ha registrats de moment 210 masos, alguns encara en producció, d'altres abandonats. Podeu fer un passeig virtual en [Masos del Maestrat](#)

 Llegiu aquest fragment de la novel·la de Fèlix Edo *El guardià de les trufes*

«Arreglada la rabera, el sagal i la gossa van baixar en filera per la costera del Gorgojo, penetrant el racó. Costeres i cingles escarpats on creixen pins i carrasques que trauen les arrels a l'exterior perquè no troben molla terra endins. [...] Racó format després de milers d'anys de sol i de pluges, de nevades i de gelades, de vent i d'aspror. I, damunt d'un monticle, el mas, construcció vasta de pedra seca, alçada amb els còdols de la tartera, material que ha pixat i cagat la mateixa roca. El mas de Forès, rodejat en l'estiu només per un color, el groc del blat sec. Amb els casalicis i amb els corrals i amb l'era on es bat el gra. El mas i els seus dominis. Aprofitant cada pam de terra, bancals guanyats a la mateixa roca per fer un altre sac de patates o un grapat d'ordi extra. S'escalonen en quilòmetres i quilòmetres de parets de pedra seca, murs de contenció que aguanten la terra, que converteixen la crosta en un enorme puzzle i que envolten el nucli, el nucli que és el mas. Els homes i les dones treballen els camps, barrets de palla molt amples i espatlles corbades sobre el sòl».

Fèlix Edo. *El guardià de les trufes*.
Ed Barcino 2016, pàg. 52

Mas de Llorenç Partida de Llorenç. Situat al camí de Luco, entre el barranc de la Menadella i la Mola de la Vila.

Distància al poble: 2,80 km. Distància a peu: 45 minuts.

http://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/196866/2010_MasosForcall.pdf?sequence=1

- Amb quines característiques descriu Fèlix Edo el paisatge?
- Continua i amplia la descripció dels habitants a partir del text. Imagina què fan, com es mouen, quina roba porten....:

«Els homes i les dones treballen els camps, barrets de palla molt amples i espatlles corbades sobre el sòl»

.....
.....
.....

 Penseu per un moment que viviu en eixes condicions. Deixaríeu la vostra casa? Per què? Marxaríeu cap a una ciutat desconeguda a trobar una feina que tampoc no coneixeu? Podeu treballar primer individualment per a després poder fer una posada en comú grupal.

 Quines situacions/motivacions poden fer que una persona decidisca abandonar la seua casa:

-
-
-
-

Trobeu que alguna d'aquestes raons poden ser semblants a les migracions actuals?

  Llegiu el fragment següent i comenteu en grup què en penseu? N'esteu d'acord? Us sembla una mica exagerat?

«És quan ets lluny de casa que t'adones fins a quin punt som molt més que uns costums, una parla, una manera de ser. Som un paisatge».

Tota pedra fa paret, Jordi Marín, 2013

Tornada

Et saps masovera,
ací estan els teus millors anys,
la dona que saltava bancals,
setanta anys fa d'això,
setanta flors que no s'han marcit
i que t'esperen perquè les cuides,
les que els teus pares i tu deixàreu
a la porxada fa cinquanta anys.
Ací està la teua nissaga,
dones i homes que s'alcen,
et saluden i tornen a ser pols,
l'heura dels masos que atura el camí,
la carrasca que absent, et mira.

Quan te'n vages

Masover,
has fet il·lusió, filles i casa lluny,
entre columnes de fum i fàbriques,
però eres d'ací, eres el testament,
el notari que alçarà acta del vent,
eres el mestral que torna al bancal,
l'aigua de la badina i de la pluja.

Tornes per anar-te'n de nou,
el xiquet que cantava als bureos,
que ajudava l'ovella a parir,
que va alçar milers de metres
de murs de pedra en sec,
tornes, tu,
protagonista de l'última pel·lícula,
la darrera nuvolada de la partida,
l'últim pas que pujarà a la cambra.

Agustí Hernández, *Paisatges i pobles abandonats*. 2015

... i d'un temps

Ara ja sabeu on es desenvolupa «masovers». És important saber-ho perquè conèixer les condicions del terreny, els recursos, els habitatges ens permet també entendre qui són els seus habitants i les seues experiències.

A més de l'espai físic, «masovers.» entre l'espasa i la paret ens conta històries reals d'un temps històric concret: el període de la *postguerra espanyola* que comprèn des de l'any 1939, data de l'acabament de Guerra Civil -fruit del cop d'estat militar encapçalat pel general Francisco Franco- fins la mort del dictador l'any 1975. És el temps del que anomenem **franquisme**.

El franquisme: una dictadura militar

En acabar la guerra, el general F. Franco va establir un règim totalitari: ell era el cap de l'Estat amb el títol de Caudillo d'Espanya i concentrava tots els poders: legislatiu, executiu i judicial. A més era Generalíssim dels Exèrcits.

Totes les institucions republicanes van ser desmantellades: va suprimir les institucions i les llibertats democràtiques i va abolir la Constitució de 1931 i els Estatuts de Catalunya i el País Basc. Això vol dir que els partits, sindicats i associacions polítiques van ser declarats il·legals, i les persones que hi havien militat van haver de marxar a l'exili o foren detingudes, empresonades o assassinades.

'En la carretera des de Barcelona fins a la frontera amb França (1939), de Robert Capa

Presó de Sant Miquel dels Reis (València)
<https://www.eltemps.cat/article/6689/els-primers-dies-dels-vencuts>

 Llegiu què diu el poeta Vicent Andrés Estellés en un fragment del poema **Per exemple**, del *Llibre de meravelles* publicat l'any 1971:

*Entre aquests dos estats és tot lo poble
e jo confés ésser d'aquest nombre.
Ausiàs March.*

Els anys de la postguerra foren uns anys amargs,
com no ho foren abans els tres anys de la guerra,
per a tu, per a mi, per a tants com nosaltres,
per als mateixos hòmens que varen fer la guerra.
La postguerra era sorda, era amarga i feroç.
No demanava còleres, demanava cauteles,
i demanava pa, medicines, amor.
Anys de cauteles, de preocupacions i tectes,
de pactes clandestins, conformitats cruels.
Ens digueren, un dia: La guerra s'ha acabat.
I botàrem els marges i arrencàrem les canyes
i ballàrem els marges i arrencàrem les canyes
i ballàrem alegres damunt tota la vida.
Acabada la guerra, fou allò la postguerra.
S'apagaren els riures estellats en els llavis.
I sobre els ulls caigueren teranyines de dol. [...]

- Quines són les característiques de la postguerra segons V. A. Estellés?
- Explica aquests versos amb les teues paraules “No demanava còleres, demanava cauteles, /i demanava pa, medicines, amor.”?
- Busca informació sobre el poeta i les característiques de la poesia de postguerra.

Imatge de les cues per la "cartilla de racionamiento" Documentación Sur

Això fou la postguerra: un temps de fam, de repressió per a totes les persones que no van donar suport explícit al colp d'estat militar i, sobretot, un temps de por. També a les comarques interiors de Castelló.

Llegiu ara aquest fragment de la novel·la de Jordi Marín *Tota pedra fa paret* i contesteu les qüestions.

«La postguerra no va ser fàcil per a ningú, ni a les ciutats ni als pobles, i ací va ser negra en el sentit més literal.

- La gent que *pujave* de Castelló sempre *deie* que *passave* molta fam -deia el *uelo* Salvador tot cert quan sortia el tema- però al mas no en vam passar... Ara! Sobrar no *sobrave* res i de suar mos en vam fartar des de ben jovenets.

Els masos del terme van veure com la gent anava marxant a mesura que el final de la guerra s'anava allunyant i les condicions a les ciutats anaven millorant. Als primers anys de penúries els van seguir d'altres on petites botigues, comerços i fins i tot indústries necessitaven mà d'obra. I si alguna cosa quedava als pobles era precisament això, mans amb ganes de treballar, infatigables i desesperades a parts iguals, davant un futur inexistent als bancals que les havien alimentat aquells primers anys d'una pau que mai van arribar a entendre d'on venia ni per qui havia estat atorgada. Si abans hi havia misèria, ara també, i a sobre els **maquis** d'un costat i la **guàrdia civil** de l'altre els acabaven recordant que no eren amos ni del que eren capaços de treure d'aquella terra freda, pedregosa i costeruda. Alguns, però, van aferrar-se a la terra que els havia vist nàixer tant com van poder.»

Jordi Marín, *Tota pedra fa paret*

- Segons l'autor, quines foren les raons per les quals "la gent" va marxar dels masos i del pobles?
- Coincideixen amb les que heu analitzat a l'activitat anterior?

En grups elaboreu diverses **línies del temps** amb els successos més importants de la història des de 1936 -data del cop d'estat i inici de la guerra- fins l'actualitat. Decidiu quines etapes temporals realitzarà cada grup i també quins continguts: economia, art i arquitectura, societat, cultura i literatura, política...

L'espasa i la paret

En acabar la guerra grups de soldats republicans es replegaren a les zones muntanyenques per continuar la lluita armada, amb l'esperança de fer recular el règim dictatorial. Foren anomenats **maquis**, grups guerrillers que van estar operatius fins els anys 50, encara que als 60 encara hi hagué grups aïllats que lluitaven per sobreviure com podien.

Foren una de les preocupacions del franquisme, ja que constituïen una esclotxa en el sistema repressor instaurat, tot i que va pesar sobre ells i elles un gran bloqueig informatiu -*allò que no es diu no existeix*- i la població en general no sabia res de la seua existència, excepte les de les zones on s'hi van refugiar

L'aïllament progressiu del maquis a les muntanyes i la duresa de les accions de la guàrdia civil per desmantellar-lo va fer que la població patira d'una banda i d'altra saquejos, detencions -més de 200.000 persones detingudes per "col·laboracionistes" - o execucions.

Mural pintat a Sallent. <https://ca.wikipedia.org/wiki/Maquis>

 Llegeix alguns dels testimonis que podeu trobar al web [Maquis i masovers: geografies de conflicte i confluències](#). Busqueu altres informacions sobre el maquis i la guàrdia civil i la relació amb els i les poblacions de les zones que ocupaven:

«A la mitjanit del 26 de Maig de 1948, quatre guerrillers recaben al Mas de Guimerà del Portell. Estan cansats i perduts. (...) despistats i desorientats prengueren la fatídica decisió de pernoctar en un mas que creien deshabitats... Però al mas hi havia gent: Juan Bellés, el masover i el seu fill que els hi donaren menjar i cediren la palla per a dormir. Passen la nit i a l'endemà Bellés els hi diu que ha de treure el ramat a pasturar. «Antonio» se'n refia, tal com li ho manifesta, potser pel seu accent al parlar, i els deixa marxar. Però aquests van directes a Portell per a avisar la Guàrdia Civil, la qual es presentarà a mig matí: una quinzena de guàrdies amb el comandant Roldan al cap, rodegen el mas i als volts del migdia, amb el llançament de dues bombes de mà inicien l'assalt.

Tal com podem llegir en diversos informes, prèvia tortura/interrogatori, va informar sobre la situació dels campaments, de nombrosos masos on hi tenien enllaços i d'altres informacions que van portar a una gran quantitat de detencions entre els masos i pobles dels Ports i el Maestrat. «Manolete» era prou conegut, fins i tot festejava a una xica, filla d'un mas a Tírig, i adhuc es passejava vestit de guàrdia civil acompanyat de membres dels cos o també integrant la contrapartida. Moriria deu mesos més tard al Mas del Cabanil»

Podeu llegir-la sencera a [Maquis i masovers](#)

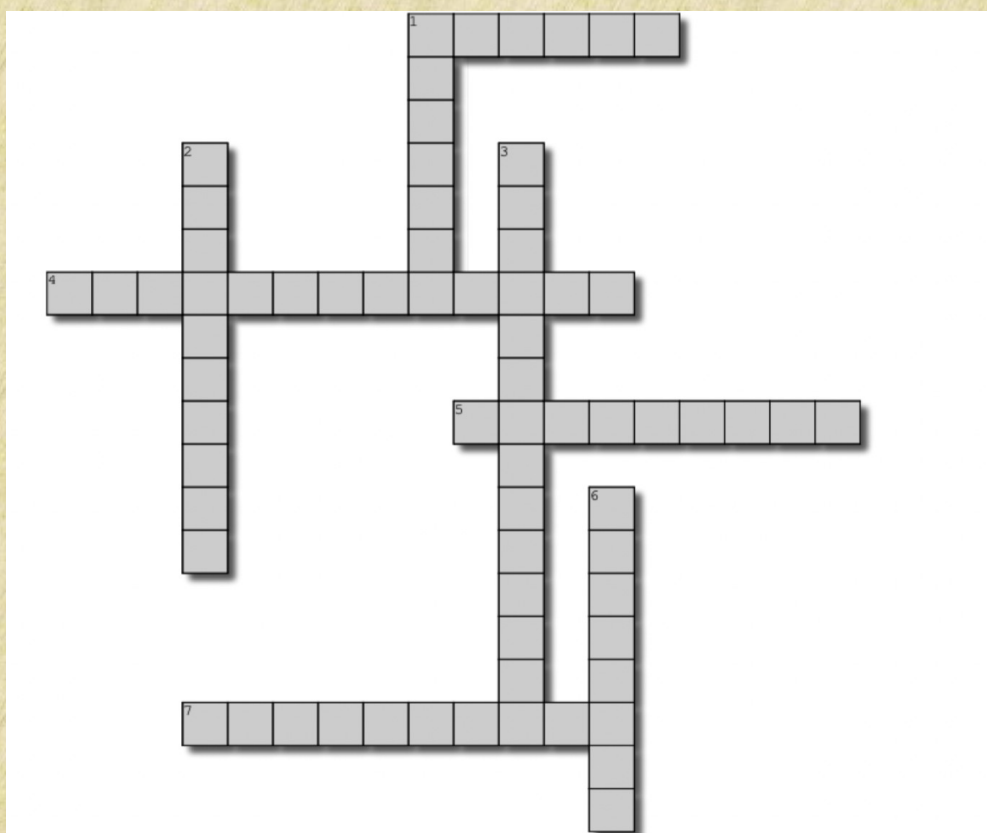
 Escriviu una carta, dirigida a algú de la família, d'una persona que s'uneix al maquis explicant les raons i com se sent.

Creeu

Per continuar amb el fil del record i la memòria, us proposem que aneu més enllà del record individual i feu un treball de memòria històrica. Cal que busqueu alguna persona gran de la vostra família o una persona que haja viscut la postguerra, o una situació d'exili o migració. Podeu realitzar una entrevista i gravar-la -no us cal més que un dispositiu mòbil, o una gravadora.

La proposta és crear una mena de "*banc de la memòria*" de la vostra aula. Podeu visitar el blog de testimonis a <https://banc.memoria.gencat.cat/ca/collection>

I per acabar, completa l'encreuat, a veure si te'n surts!

Horitzontal	Vertical
<p>1. Organització guerrillera armada antifranquista que, acabada la guerra civil espanyola, es va mantenir activa.</p> <p>4. Grups de composició variable de guàrdies civils que vestien i vivien a la muntanya com els guerrillers.</p> <p>5. Acte o conjunt d'actes, ordinàriament des del poder, per a contindre, detindre o castigar amb violència actuacions polítiques.</p> <p>7. Règim polític dictatorial implantat pel general Franco a Espanya com a resultat del colp d'Estat que provocà la Guerra Civil.</p>	<p>1. Persona que té en arrendament o propietat un mas, l'explota i, normalment, hi habita.</p> <p>2. Temps immediat a l'acabament d'una guerra. A l'estat espanyol es considera un primer període 1939-1962.</p> <p>3. Es coneix com la pràctica consistent en simular la fugida d'un detingut i abatrel a trets a l'esquena amb aquesta excusa.</p> <p>6. Institució de caràcter parapolicial vigent durant les dictadures de Primo de Rivera i de Franco fins 1978.</p>

Després del teatre

Ja has vist com Valentí Piñot us han contat una història, la del masover.

 Escriu-ne un resum abans que se t'oblidi. Pots fer-lo amb l'ajuda d'altres companys i companyes:

.....
.....
.....

Això que acabes de fer és resumir *l'argument*, allò que ens conta. Però normalment darrere de les coses que ens conten hi ha alguna cosa més, hi ha el que realment vol dir l'obra, és a dir, el *tema*, la idea que l'autor o l'autora vol expressar. Al textos no sol haver un tema únic: cada persona pot trobar-ne diversos.

 Treballeu ara en grup-classe: quin és el tema de «masovers»?

Us proposem una llista de temes possibles molt generals. Puntueu-los de l'1 al 10, segons considereu que són més o menys importants en l'obra.

- la llibertat
- la despoblació
- la solitud
- les lleis socials
- la guerra
- la repressió
- la por
- la injustícia

 N'afegiríeu d'altres? Quins? _____

 Llig alguns fragments del text de «masovers». Quin tema o subtema té cada fragment?

«Ara solitari. No com abans, que tant ací com pels voltants, tot això estave ple de vida. Fins i tot els camps estaven radiants de salut, ara erms i poc cultivats. Això sí, ple de postes elèctrics i molins de vent... «el progreso necesario» diuen, però estos armatostes arruïnen un poc el paisatge...»

«La família me diu que si no el compra ningú dels que heu vingut estos dies el posarà en mans d'una immobiliària i els de l'agència ja s'encarregaran de tot i que jo baixe a viure a sa casa... però me dol no conèixer qui se'l queda. Què puc fer? Marxaré a viure amb ells a la ciutat i mirar com van creixent els nets... que casi ja no puguen per ací... i jo adaptar-me a una nova vida, la veritat és que em costa molt d'imaginar...»

«Havien passat més de sis anys del final de la maleïda guerra i per la serra tot continuava igual o pitjor. Estàvem entre l'espasa i la paret, atrapats entre dos focs»

«La dona tenie 38 anys, veïns i gent que la coneixia de la contornada i dels «bureos» deien que era una xica molt pita, alegre i, sobretot, molt bona persona. Assassinada no per ser dona, sinó per ser «la dona». No sé que és pitjor»

«Ací la cuina, el cor del mas, on hi passàvem tota la vida quan feia fred... ací hi fèiem de tot: cuinàvem, menjàvem, estudiàvem, jugàvem, llegíem, fèiem feines del camp, escoltàvem la ràdio, rebíem les visites...»

«Un dels civils va cap a les dones amb un aire molt desagradable i violent... Cap catxo, mirada baixa, sense dir ni piu, anem fent el que ells ens manen. Mentre se'n foten de natros, subjectant els seus fusells”.

«Que no decaiga la fiesta y a buen ritmo. Mientras los músicos continúen interpretando piezas alegres y festivas».

Per a què vosaltres vegeu -i viviu- l'espectacle, Valentí Piñot ha investigat i ha parlat amb moltes persones. Després ha traslladat eixos testimonis al llenguatge teatral. Això es diu **dramatúrgia**: ha triat els elements indispensables i ha afegit d'altres que ajuden a expressar de manera teatral allò que el “dramaturg” ha volgut destacar. Això vol dir que ha generat un text teatral i després, un espectacle.

A partir d'aquells testimonis l'obra està dividida en **cinc seqüències temàtiques**, cinc escenes.

Escena 1: Hem perdut la clau! Si no la trobem estem perduts.

En aquesta escena es reproduïx una conversa *polifònica*: diversos personatges “apareixen” *sonorament* davant de nosaltres, encara que l'espectacle que heu vist és un **monòleg teatral**.

Ací teniu la reproducció d'un fragment. Com veieu no tenen marca de personatge i potser us costa d'identificar, però d'això es tracta, de fer una mena de relectura del fragment i posar-vos a prova.

«Va *xiquelos*, pareu de cantar!!! Que no aplegarem a temps.
 Xica és que no *mos* queda temps de fer res...
 Miquel i Jaume, arreplegueu tot això... que farem tard.
 Abrigueu-vos bé de cap a peus, que fa un fred que pela.
 Ramon i Antònia!, pareu ja...!! Vinga que tanquem el mas. Va *mone*.
 Estic fins més amunt de la coroneta de deixar el mas de nit sol i sense ningú que el vigile.
 Deixarem la clau i després cap a casa dels cosins / farem unes sopetes de pa calentetes / i
 a descansar ben amuntonats i ben *repretaets pa* calfar-nos...
 Ordre, que ja estem aplegant al "cuartelillo". Silenci i sense fer tonteries, eh?
 Buenas tardes.
 «Buenas tardes».
 Maria *done'm* la clau! Com que no la tens?
 «La llave».
 Has tancat tu Maria.
 «Venga la llave!».
 No? *Pos* jo tampoc A vore sosseguem-nos mireu bé per les butxaques... tampoc? I pels
 cistells? dins dels *mocaors*?
 «Aquí se habla en cristiano no como ladran los perros».
 Tranquilo *sinyor* guardia, que seguro que la encontraremos...
 «En el cuartel hasta que vuelva con la llave».
 ¿¿¿Pero *sinyor* guardia, con el frío que hace y la humitat...??? Ya nos conoce de cada día...
 «Ni peros ni ostias. Rapidito a por la llave... si no aténgase a las consecuencias. La familia
 para dentro y tú para fuera».
 Pero *sinyor* guardia hay niños pequeños...»

«masovers»

 Escriviu de nou el text tot assignant un parlament a cada personatge. Teniu via lliure per incorporar tots els personatges que considereu i també ampliar la seua intervenció sense que el text perda la coherència. Per exemple:

Ramon: Maria *done'm* la clau!

Maria: No la tinc...

Ramon: Com que no la tens?

Maria: I ara! sempre l'agafes tu...

Com heu vist, hi ha uns personatges que parlen valencià i d'altres que ho fan en castellà. Per què penseu que l'autor ho ha decidit així? Què significa? Quina informació o emoció aporta?

Escena 2. La cova dels maquis. El pare ha enganyat a la Guàrdia Civil.

Mentre ensenya el mas, Ramon el masover segueix la línia del record, però també ens posa en context: maquis -els guerrillers, els del monte, els bandolers-, el *sometent*, la *contrapartida*, la *guàrdia civil*. "Natros no havíem triat està situació. Senzillament ens trobàvem en mig d'una lluita que no havíem iniciat i sense poder fugir."

- Quins recursos escènics ens ajuden a seguir la història que ens conta?
- "Eixa escena no l'oblidaré mai. És un dels moments més emocionants de la meua infantesa" Quina penseu que és l'emoció que predomina en el personatge?
 - La por
 - L'alegria perquè l'aventura s'haja acabat bé
 - L'orgull per la jugada del pare
 - La ràbia per les injustícies
 - Totes
 - Altres:

«Mire, tanto ustedes como *natros* si avanzamos un poco más seremos acribillados por el grupo de maquis que está apostado allí, dalt en la entrada de la cueva, *justet* en aquel montículo de piedras, lo ve? Morir por morir, *natros* preferimos hacerlo *ací*».

«masovers»

Escena 3: La processó de la vergonya. L'escarment de dues dones veïnes del poble.

«Aquell diumenge, jo ja havia complert deu anys». Així comença la tercera història, la de la processó de la vergonya. El vell recorda "les veus" que convoquen la població a la plaça sota amenaça i la impressió que li va causar veure dues dones flanquejades per la guàrdia civil i grups de feixistes.

«Un guàrdia civil amb un pegat a l'ull es va acostar a les dones i els va esgarrar els camions a l'altura del pit, van quedar semi nues. Un seminarista repentinat i vingut de nou al poble, es va encarregar de rapar-les amb unes tisores una a una, les seues cabelleres queien a terra entre les burles dels feixistes».

«masovers»

El franquisme fou especialment dur en la repressió cap a les dones. A elles se les castigava no només per haver participat directament en política o sindicalismes o com a miliciana, és a dir, pel que elles havien fet. També eren castigades pel que havien fet -o no- els seus companys, familiars o amics:

«Una de les formes més execrables d'exercir la violència per part dels vencedors a les dones era rapar-les al zero i donar-los de beure grans quantitats d'oli de ricí, un purgant, que els provocava greus diarrees. Així les passejaven pels pobles com a escarni. Netejar esglésies o tenir-les hores i hores agenollades en els temples eren altres càstigs del nou règim».

<https://www.elpuntavui.cat/societat/article/5-societat/726418-rapades-i-purgues-doli-de-rici-per-humiliar-les.html>

Dones rapades al zero en Orpesa (Toledo). Els franquistes les van rapar per ser familiars de republicans. Fundació Pablo Iglesias.

✍️ Tria una de les quatre dones de la imatge. Posa-li un nom, una edat, un lloc de naixement. imagina una vida. Si poguera parlar, què diria? La pots sentir? Escriu un monòleg -en teatre, també anomenat soliloqui- amb eixos pensaments.

🗣️ En grup, improviseu una escena on les quatre dones interactuen. Podeu afegir-hi altres personatges que estan "fora d'escena" en la fotografia.

Escena 4: Una venjança sense sentit. Set de sang entre uns i altres.

"Jo havia complert setze anys": El vell masover era un jove adolescent quan va ser testimoni d'altre episodi cruel:

«La dona tenie 38 anys, veïns i gent que la coneixia de la contornada i dels «bureos» deien que era una xica molt pita, alegre i sobretot molt bona persona. Assassinada no per ser dona, sinó per ser «la dona». No sé que és pitjor.»

«masovers»

En una situació extrema, l'ésser humà fa coses que en un moment de normalitat o calma no faria, ni se li passaria pel cap.

💡 Pneu un moment i imagineu una situació com la que planteja l'escena: la delació a la guàrdia civil de la presència del grup guerriller i la posterior revenja.

🗣️ La **delació** sota tortura o pena de mort és un dels tòpics del cinema i del gènere bèl·lic i policíac, així com les figures del *bocamoll*, *l'espieta*, del *xivato*. Trieu algun dels elements que planteja l'escena -delació o detenció i possible tortura, revenja o perdó... Dividiu la classe en dos grups d'opinió; podeu afegir un tercer grup que faci d'avaluador/espectador del debat. Necessitareu, a més, una persona que modere i done les paraules, informació i arguments per poder justificar les vostres afirmacions.

+ Podeu ampliar la temàtica del debat amb altres dilemes, com ara el dilema del [presoner](#) o el del tramvia.

Escena 5. La festa de la matança. Una celebració que acaba malament.

«Jo ja era major d'edat, vint-i-un anys *«tot un home»* com es deia, i a començaments d'aquell any em tocava anar a fer la mili, el servei a la pàtria.» El temps va passant pel personatge però els records semblen inalterats. Observeu com ha canviat l'escenografia en aquesta escena:

🗨️ Quins canvis s'hi han produït en aquesta escena en relació a les anteriors?:

- Escenografia:
- Vestuari:
- Il·luminació:

💬 Analitzeu la importància d'aquests elements en les emocions del públic.

QUI FA QUÈ EN MASOVERS: ENTRE L'ESPASA I LA PARET

Hi ha moltes persones i oficis darrere d'un espectacle teatral, no només els actors i les actrius que veus a l'escenari.

 Organitza amb fletxes el nom de cada ofici teatral amb la seua funció:

Actor/actriu		Qui dissenya el conjunt de decorats que s'afigen a un espai teatral per reproduir un ambient o crear-ne un.
Dissenyador/a de so		S'encarrega de coordinar la logística de la producció i harmonitza els recursos, el calendari i el pressupost.
Tècnic/a de llum i so		Persona que té al seu càrrec la direcció d'un espectacle, és a dir, que s'encarrega de l'organització, coordinació i conducció de totes les persones i elements de l'espectacle.
Regidor/a		Persona que interpreta, representa o encarna un dels personatges d'una obra escènica, cinematogràfica, radiofònica o televisiva.
Director/a		Persona que organitza els aspectes materials d'una obra teatral o d'un espectacle i coordina els diferents mitjans i equips tècnics.
Escenògraf/a		Persona encarregada d'executar el guió de llums i so d'un espectacle durant la funció.
Coordinador/a de logística		Qui crea tots els efectes de so que requereix un espectacle.

Ara, poseu-hi el nom de la persona qui s'hi encarrega en l'obra. Si no els recordeu consulteu el programa de mà o la web <http://masovers.org/equip/>

Actor/actriu		
Dissenyador/a de so		
Tècnic/a de llum i so		
Regidor/a		
Director/a		
Escenògraf/a		
Coordinador/a de logística		

Creeu

Heu pogut observar que l'escenografia de l'obra és, aparentment, senzilla. Però només això: aparentment. És un treball creatiu que porta una gran responsabilitat, ja que una part de l'engranatge de l'obra depèn d'ella.

 Convertiu-vos en especialistes d'escenografia i dissenyeu algun altre element de l'obra que us agradaria afegir, com ara, la cova dels maquis, o una de les cases del poble, o la caserna de la guàrdia civil...

 Organitzeu-vos per tal fer-lo després en alguna mena de material al qual tingueu fàcil accés -paper, fusta, pasta de paper... Mireu si cal parlar amb el professorat d'altres àrees -plàstica, tecnologia...- per demanar ajuda.

A la posada en escena de l'obra també hi ha d'altres elements importants. Tenen diverses funcions, com ara facilitar els canvis d'escena, presentar els personatges, ambientar i donar versemblança a una escena, situar-la en un lloc i un espai... Són:

- l'espai sonor
- la il·luminació
- la imatge audiovisual

 En grups, feu un exercici de memòria i identifiqueu algun moment de l'obra en què alguns d'aquests recursos us haja impressionat. Expliqueu-ne les raons.

Perquè la representació siga un èxit hem de procurar que la interpretació dels personatges reflectisca al màxim la seua personalitat, i això s'hi aconsegueix amb un treball acurat del **cos**, la **veu**, el **gest** i l'**expressió**. L'actor -Valentí Piñot- es posa la pell del personatge -Ramon, el vell masover- i camina, es mou i parla com ell. A part d'esta "corporeïtat", el personatge també es caracteritza pel vestuari i pel maquillatge.

El vell masover és presentat al llarg del anys i de distints moments vitals.

Analitzeu els diversos moments a través dels canvis corporals i de vestuari:

🗨 La veu és un *instrument* que posseïm la majoria de les persones des del naixement, per això cadascuna té un determinat tipus de veu, únic i irrepetible. El que es fan els actors i les actrius és "treballar" amb ella. Jugueu amb aquestes frases de «masovers» llegint-les de les diverses maneres que us proposem:

Durada	Timbre	Volum
Molt lentament	Veus molt aguda	Molta potència
Ràpid	Rapejant	Xiuxiuejant
Normal	Amb ronquera	Cridant
A colps	Amb veus molt greu	Normal

- Ep! Santiago que comence a sonar la música.
- Nooooooooo!!!! Nooo! No!
- «Todos a la furgoneta».
- Des d'ací dalt les vistes són meravelloses. Mireu, mireu i disfruteu del paisatge.
- Senyores i senyors, per tots vostès, en «Tonet sense por»...
- Maria *done'm* la clau! Com que no la tens?

🗨 Trieu un personatge que us agrade o a qui voldríeu "donar veu" i imagineu com parla. Improviseu un petit monòleg? Som-hi!

Jugueu. Taller corporal

Ja heu vist com fa Valentí Piñot per representar el masover.

- Tanqueu els ulls uns moments i intenteu convertir-vos en un personatge que us agrada:
 - sentiu el vent a la cara, el gust de la xocolata desfeta, el tacte de la seua joquina preferida, el dolor que li produeix una ferida en el genoll...

Imagineu que els vostres braços són els d'un vell o una vella, o els d'una criatura de bolquers, que enlairen un globus o juguen amb l'arena de la platja. El mateix amb les cames. Cames de jove i de gran. Són igual? Es mouen amb la mateixa energia? Volen anar de pressa de pressa però estan nugades o enganxades al fang... pesen o són lleugeres... On voleu anar?

 Obriu els ulls, alceu-vos de la cadira i moveu-vos per l'espai. Primer, imiteu la seua forma de caminar i de moure el cos, després continueu amb moviments quotidians, com alçar-vos del llit o dutxar-vos. Mireu si podeu córrer, fugir o passejar. Però feu els moviments amb molta cura, penseu que ara no esteu a soles, que pertanyeu a un poble pacífic!

 Alerta! Aquesta proposta necessita més d'una sessió de treball. Es pot aprofitar l'àrea d'educació física per desenvolupar-la.

Ara, creeu una escena teatral a partir de «masovers»

Organitzeu-vos per grups. Prepareu un espai ample. Decidiu democràticament:

- Què voleu contar:
 - alguna situació vinculada al context actual que el vell masover va contant: l'abandonament del camp, la repercussió del turisme, la vida de les persones grans quan no poden viure a soles...
 - algun moment concret de l'obra. És el moment d'utilitzar alguna de les tasques que heu fet: recollida d'entrevistes, les cartes, l'ampliació de l'escena de les claus...
 - inventar -crear- un moment previ o posterior que no està explícit en l'obra, com ara l'interrogatori de les rapades, una conversa entre Ramon i Maria, la seua dona.
- Com ho voleu fer?
- Qui serà la persona responsable de la direcció. O la fareu col·legiada?

- Qui s'encarregarà de proposar una música i uns efectes que propicien l'expressió o motiven el moviment i els diversos moments emocionals.
- Utilitzareu un vestuari específic per a l'obra? Qui el dissenya?
- Si heu fet l'activitat de creació escenogràfica, ja teniu preparada una escenografia possible. Si no, ara és el moment de dissenyar-la, realitzar-la i utilitzar-la.

Una volta organitzats com un grup teatral, poseu-vos en marxa! Us recordem que el teatre necessita unes bones idees,

- professionals competents que les posen en marxa; és a dir, de vosaltres!

i molta, molta feina: assajar, assajar...

Vosaltres teniu la paraula, la capacitat de donar veu a qui no la té.

I la màgia del teatre!

✦✦ Si heu decidit fer aquesta activitat us proposem que graveu -amb un telèfon mòbil, ni que siga- la vostra actuació. I que ens l'envieu al correu info@masovers.org. Ens farà molta il·lusió veure-la, veure-vos! I, si voleu, podeu compartir-la a través de la nostra pàgina web Masovers.

- part del vocabulari emprat en l'espectacle -

- **MASOVER:** Persona que té en arrendament o propietat un mas*, l'explota i normalment hi habita.
**(un mas és una explotació agrària de tipus tradicional, compresos les terres, els edificis agrícoles, corrals i els de residència).*
- **MAQUIS:** Organització guerrillera armada antifranquista que, acabada la guerra civil espanyola, es va mantenir activa en grups aïllats en les zones muntanyoses i rurals de part de la península, fins a mitjans dels anys seixanta.
- **LA CONTRAPARTIDA:** Grups de composició variable de guàrdies civils que vestien i vivien a la muntanya com els guerrillers, fent-se passar per ells davant la població civil de la zona i especialment davant els sospitosos o factibles de poder donar-los suport o ser els seus enllaços.
- **EL SOMETENT:** Institució de caràcter parapolicial que va estar vigent durant les dictadures de Primo de Rivera i de Franco i l'abolició es va produir en 1978.
- **LA LLEI DE FUGUES:** Es coneix com la pràctica consistent en simular la fugida d'un detingut i abatre'l a trets a l'esquena amb aquesta excusa.
- **COMUNA:** Latrina, comú, excusat o secreta, és un espai destinat a defecar i orinar.

Si voleu saber-ne més, exploreu

Webgrafia breu:

[Vocabulari de les arts escèniques. AVL](#)

[Masos del Maestrat](#)

[Els masos del Forcall](#)

[El franquisme](#)

[Geografies de conflicte i confluència: maquis i masovers](#) Ibáñez, Lluís

[Memòria històrica de la Diputació de València](#)

[El maquis. La lluita armada contra el franquisme](#)

[Banc de la Memòria Democràtica](#)

[Les condicions de vida a l'Espanya franquista de la postguerra](#)

[La dictadura franquista rapaba y daba laxantes a las mujeres para pasearlas en público](#)

[La represión franquista sobre la mujer «Guerra civil y posguerra». Capítulo 2. Diferenciación de género](#)

Projecte artístic [Masoveres](#)

Narrativa:

Edo Tena, Fèlix. *El guardià de les trufes*. Ed. Barcino, 2016

Domínguez, Martí [La sega](#). Ed Proa, 2015

Marín i Monfort, Jordi. *Tota pedra fa paret*. Autoedició, 2013

Gonzàlez Devís, Raül *MAQUIS I MASOVERS – entre la resistència, la supervivència i el terror* - Onada 2018

Rovira Climent, Joan Josep *Maquis i masovers, tragèdia a la muntanya / Història de maquis als Ports de Morella*. Ed. Cinctorres, 2010

Calvo Segarra, José *La Pastora del monte al mito*, Ed. Antinea, 2017

Segarra Capser, Francisco *Los maquis en el Maestrazgo*, Ed. Antinea, 2009

Sánchez Cervelló, Josep *MAQUIS : el puño que golpeo al franquismo*, Ed. Flor del viento, 2003

Sanchis Alfonso, José Ramón *MAQUIS: una historia falseada* volumen I i II, Ed. Gobierno de Aragón. Centro del Libro de Aragón

Aguado Sanchez, Francisco *EL MAQUIS en sus documentos* Ed. San Martin, 2019

del Molino, Sergio *La España vacia* Ed. Alfaguara, 2021

Teatre:

Vizcarro, Núria. [Instruccions per a no tenir por si ve la Pastora](#) dins Dramatúrgia Valenciana contemporània. Ed. Comanegra 2021

CONTACTE

www.masovers.org

info@masovers.org